

Kodun Ahlakı: Yapay Zekâda Etik Faillik, Otorite ve Toplumsal Eylem Üzerine

The Ethics of Code: Ethical Agency, Authority, and Social Action in Artificial Intelligence

Yasin Söğüt¹, Nejatcan Şerbetçioğlu²

1. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Tirebolu İletişim Fakültesi, Radyo Tv ve Sinema Bölümü, Giresun, Türkiye
ORCID: 0000-0001-5327-9234
yasinsoğut@gmail.com

2. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema ve Tv Yüksek Lisans, Giresun, Türkiye
ORCID: 0009-0001-8961-8119
necatcans@gmail.com

Geliş Tarihi : 08/05/2025

Kabul Tarihi: 21/08/2025

[DOI: 10.55205/jocsosa.3220241695230](https://doi.org/10.55205/jocsosa.3220241695230)

ATIF: Söğüt, Y., ve Şerbetçioğlu, N. (2025). Kodun Ahlakı: Yapay Zekâda Etik Faillik, Otorite ve Toplumsal Eylem Üzerine. Cihannüma Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi, 3(2), 12-38

ÖZ

Yapay zekâ teknolojileri, yalnızca teknik ilerlemelerin değil, aynı zamanda etik ve toplumsal dönüşümlerin de merkezine yerleşmiş durumdadır. Bu çalışma, yapay zekânın etik fail olup olamayacağına ilişkin felsefi tartışmaları temel alarak, algoritmik karar alma süreçlerinin toplumsal yapı, normatif düzen ve otorite ilişkileri üzerindeki etkilerini incelemektedir. Etik sorumluluk, yalnızca bireysel bir iradenin yükümlülüğü olarak düşünülmemelidir. Sorumluluk alanı giderek daha fazla teknik sistemlerin üretim biçimlerinin ve veri yapılandırılmalarının bir çıktısı haline gelmektedir. Bu soyut alanı daha iyi anlamlandırmak, konuya farklı düzlemlerden yaklaşabilmek amacıyla çalışmada kuramsal çözümleme, eleştirel söylem analizi ve karşılaştırmalı etik modelleme yöntemleri tercih edilmiştir. Bu sayede hem etik kavramın felsefi sınırları hem de uygulamadaki yansımaları çok boyutlu biçimde değerlendirilmiştir. Böylelikle yapay zekâ sistemlerinin karar destek araçları olmakla sınırlı olmadığı düşüncesi merkeze alınmaktadır. Ayrıca bu teknolojinin değer üreten, sınıflandıran ve davranışları yönlendiren aktörlere dönüştüğü ortaya konulmaktadır. Bulgular, etik normların soyut ilkelerden iba-

ret olmadığını, teknik mimarilere gömülerek sistemin doğrudan işleyişine yansıdığını göstermektedir. Algoritmaların şeffaflık, öznellik ve bağlamsallık gibi temel etik ilkelerle kurduğu iletişim gerilimi, teknik bir tasarımsal sorunu değildir. Çalışma bu konunun aynı zamanda etik sorumluluğun yeniden düşünülmesini zorunlu kılan yapısal bir mesele olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamlar çerçevesinde, yapay zekâ etiğinin teorik bir tartışmadan ziyade, uygulamaya yönelik yönetsel ve tasarımsal sorumluluklarla iç içe geçtiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yapay zekâ, etik sorumluluk, algoritmik karar süreçleri, norm üretimi, medya.

ABSTRACT

Artificial intelligence technologies are at the center of not only technical advances but also ethical and social transformations. This study examines the relationships of algorithmic decision-making processes on social structure, normative order and authority relations, based on philosophical discussions on whether artificial intelligence can be an ethical agent. Ethical responsibility should not be considered only as an obligation of an individual will. The area of responsibility is increasingly becoming an output of the production methods and data structures of technical systems. In order to better understand this abstract area and to approach the subject from different levels, theoretical analysis, critical discourse analysis and comparative ethical modeling methods were preferred in the study. In this way, both the philosophical boundaries of the ethical concept and its reflections in practice were evaluated in a multidimensional manner. Thus, the idea that artificial intelligence systems are not limited to being decision support tools is taken to the center. It is also revealed that this technology has transformed into normative actors that produce, classify and direct behaviors. The findings show that ethical norms are not just abstract principles but are embedded in technical architecture and directly reflected in the functioning of the system. The communication tension between algorithms and basic ethical principles such as transparency, subjectivity and contextuality is not a technical design problem. The study also evaluates this issue as a structural issue that necessitates the rethinking of ethical responsibility. Within the framework of these contexts, it has been concluded that the ethics of artificial intelligence is intertwined with managerial and design responsibilities for practice rather than a theoretical discussion.

Keywords: artificial intelligence, ethical responsibility, algorithmic governance, normative systems, media.

GİRİŞ

Gelişen dijital teknolojilerle birlikte insan yaşamının birçok yönü dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşüm yalnızca teknik yeniliklerle sınırlı kalmamakta, toplumsal değerlerin, normların ve karar süreçlerinin yeniden yapılandırılmasını da beraberinde getirmektedir. Özellikle yapay zekâ sistemlerinin giderek daha fazla sayıda alanda karar destek mekanizmaları olarak kullanılması, birey-toplum ilişkilerinde işlevsel sınırlarda kalmamaktadır. Bu karar mekanizmaları yoğun bir normatif etkiler sürecini üretmektedir. Günümüz dünyasında yapay zekâ araçları toplumsal kurgunun bir bileşeni haline gelmiş durumdadır. Bu gelişme etik, siyaset, hukuk ve sosyoloji gibi çok sayıda disiplinde yeni tartışmaların doğmasına neden olmuştur. Yapay zekâ sistemleri, insanların yerine geçmekten çok, insanların karar alma süreçlerine dahil olma biçimleriyle dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, kararların nasıl alındığı, bu kararların kim tarafından ve hangi değerler temelinde yönlendirildiği gibi sorular etik bir nitelik kazanmaktadır. Zira yapay zekâ sistemleri bilgi işlemekle kalmamaktadır. Bu sistemler çalışma alanlarını bütünüyle sınıflandırır, sıralar, değerlendirir ve sonuç üretir durumdadırlar. Bu üretim süreci, sistemin beslendiği veriler kadar, o sistemin tasarım mantığına, hedeflerine ve öngörülerine de bağlıdır. Dolayısıyla, yapay zekânın yükselişi, karar alma süreçlerinde insan merkezli etik değerlendirmelerin yerini algoritmik önceliklendirmelere bırakıp bırakmadığı sorusunu da gündeme taşımaktadır. Bu noktada yapay zekâyâ ilişkin etik tartışmaların yüzeysel kalmaması, yapısal olarak da ele alınması büyük önem taşımaktadır. Yapay zekâ etiğiyle ilgili tartışmalar sıklıkla Batı merkezli etik paradigmlar (deontoloji, faydacılık, erdem etiği) etrafında şekillenmektedir. Oysa küresel bir teknoloji olan yapay zekânın etik temelleri, kültürler arası normatif farklılıkları da dikkate almayı gerektirir. Söz konusu sistemlerin toplumsal etkileri, bireysel kullanıcı deneyimlerinde öteye geçerek kamusal politika yapımından hukuk sistemlerine,

sağlık hizmetlerinden eğitim uygulamalarına kadar uzanan geniş bir yelpazede değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, etik sorumluluk yazılım geliştiricilerin ya da sistem kullanıcılarının meselesi olmaktan çıkmaktadır. Toplumun bütününe ilgilendiren çok katmanlı bir yapıya dönüşmektedir. Etik ilkeler sistem mimarisine nasıl entegre edilir? Yapay zekânın karar verdiği durumlarda sorumluluk kimdedir? Normatif çerçeve, teknik sistemlerin iç işleyişine nasıl dahil edilebilir? İşte bu sorular, salt felsefi bir merak değil, aksine çağımızın yönetsel, politik ve toplumsal sorunlarının da merkezindedir.

Etik fail kavramı; ahlaki yargıda bulunma, etik ilkelere göre hareket etme ve bu eylemlerin sonuçlarından sorumlu tutulabilme kapasitesini ifade etmektedir. Geleneksel etik sistemler, sorumluluğu rasyonel bireylere atfederken; günümüz algoritmik sistemleri, öznelliği, niyeti ve bilinçli tercihi dışlayan yapılar olarak dikkat çekmektedir. Bu yapıların etik yükümlülüklerle konu olup olamayacağı, eğer olabiliyorsa bu yükümlülüğün hangi düzeyde tanımlanacağı sorunsalı, güncel etik literatürün temel tartışma alanlarından biridir. Bu noktada Normatif aktör olarak değerlendirilen tanımlamada yapay zekâ sistemleri bilgi üretirken bunun yanında hangi davranışların doğru hangilerinin riskli olduğunu belirleyen güçlü sistemler olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, yapay zekâ sistemlerinin araçsallaştırıcılığının yanında yapılandırıcı bir rol oynadığı karar vericilik gibi durumlar da gözlemlenmektedir. Algoritmik karar vericilik olarak ifade edilen tanımlama, karar alma süreçlerinde insan yerine veya insanla birlikte hareket eden yapay zekâ sistemlerinin karar üretme gücünü ifade etmektedir. Algoritmalar, sosyal davranış kalıplarını yeniden üretmekte, bazı değerleri öne çıkarırken diğerlerini görünmez kılmaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın temel amacı, yapay zekânın etik statüsünü sadece kavramsal düzeyde sorgulamakla sınırlı kalmayıp, bu teknolojilerin toplumsal uygulamalarla nasıl iç içe geçtiğini ve bu süreçte normatif alanı nasıl dönüştürdüğünü ortaya koymaktır. Bunun için etik fail sorunsalı başta olmak üzere, algoritmik karar vericilik ve normatif düzenin yeniden inşası gibi temalar etrafında bir çözümleme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çözümleme, teorik olmanın yanında; uygulamaya ilişkin örnekler ve eleştirel yöntemlerle desteklenmiştir. Böylece yapay zekâ etiğine ilişkin güncel bir tartışma zeminine katkı sunulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, araştırmada aşağıdaki temel araştırma soruları belirlenmiştir:

1. Yapay zekâ sistemleri, etik fail olarak kabul edilebilecek özelliklere sahip midir?
2. Yapay zekâ sistemlerinin algoritmik karar süreçlerine katılması, toplumsal otorite ve bireysel öznellik üzerinde neleri üretmektedir?
3. Yapay zekâ sistemleri, mevcut etik sistemleri dönüştüren veya yeniden inşa eden normatif aktörler olarak değerlendirilebilir mi?
4. Algoritmik yapılar, etik kararların bağlamsallığını ve çoğulluğunu nasıl şekillendirmekte ya da sınırlandırmaktadır?
5. Yapay zekâ teknolojilerinin gelişimiyle birlikte etik düzenlemelerde nasıl bir revizyona ihtiyaç duyulmaktadır?

Bu araştırma soruları, salt teknoloji temelli bir problematiği değil, aynı zamanda etik-politik düzlemde bir sorgulamayı da hedeflemektedir. Bu yönüyle çalışma hem teorik hem uygulamalı düzeyde bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

ETİK FAİL SORUNSALI: YAPAY ZEKÂ ÖZNESİNİN SINIRLARI

Yapay zekânın etik statüsünü tartışmaya açmak, öncelikle onun bir etik fail olup olamayacağını değerlendirmeyi gerektirir. Bu bağlamda, etik faillik teknik bir kapasite olmaktan öteye, felsefi ve ahlaki bir sorumluluk alanı olarak ele alınmalıdır. Bu bölümde, yapay zekâ sistemlerinin 'özne' olarak kabul edilip edilemeyeceği farklı teorik perspektifler üzerinden değerlendirilmektedir. Bu noktada temel amaç, etik sorumluluğun salt insana mı ait olduğu yoksa makinelere de atfedilip atfedilemeyeceğini anlamaya çalışılmaktadır. Etik faillik, bir öznenin ahlaki değerlendirmeler yapabilme, etik ilkelere göre hareket edebilme ve eylemlerinin sonuçlarından sorumlu tutulabilme kapasitesini ifade eder. Kant'ın ahlak felsefesinde, özerklik ve rasyonalite, ahlaki faillik için temel unsurlar olarak kabul edilir (Kant, 2022, s. 42-44). Kant'a göre, ahlaki fail, kendi iradesiyle evrensel ahlak yasalarını belirleyebilen ve bu yasalara uygun hareket edebilen bir varlıktır. Bu perspektiften bakıldığında, yapay zekâ sistemlerinin bilinç ve niyet gibi insana özgü özelliklerden yoksun olması, onların etik fail olarak kabul edilmesini zorlaştırmaktadır. James H. Moor, yapay zekâ sistemlerinin etik kapasitelerini değerlendirmek amacıyla üçlü bir sınıflandırma önerir:

1. Etik olmayan ajanlar (non-ethical agents): Etik değerlendirmeler yapamayan ve ahlaki kararlar alamayan sistemler.
2. Dolaylı etik ajanlar (implicit ethical agents): Tasarımcıları tarafından belirli etik kurallara göre hareket edecek şekilde programlanmış sistemler.
3. Tam etik ajanlar (full ethical agents): Kendi başlarına etik değerlendirmeler yapabilen ve ahlaki kararlar alabilen sistemler.

Moor'a göre, günümüzdeki yapay zekâ sistemleri genellikle ikinci kategoriye, yani dolaylı etik ajanlara dahildir. Bu sistemler, önceden belirlenmiş etik kurallara göre hareket ederler ancak kendi başlarına etik muhakeme yapamazlar (Moor, 2006, s. 19). Matthias, otonom yapay zekâ sistemlerinin öngörülemez davranışlar sergilemesi durumunda ortaya çıkan "sorumluluk boşluğu" (responsibility gap) kavramını tartışır. Bu tür sistemlerin eylemlerinden kimin sorumlu tutulacağı belirsizdir; çünkü sistemlerin davranışları, tasarımcıların veya kullanıcıların doğrudan kontrolünün ötesine geçebilir (Matthias, 2004, s. 176). Bu durum, geleneksel sorumluluk atama mekanizmalarının yetersiz kalmasına neden olur ve etik ile hukuki açıdan önemli sorunlar doğurmaktadır. David Gunkel, yapay zekânın etik fail mi yoksa yalnızca etik davranışların konusu olan bir nesne mi olduğunu tartışmaktadır. Ona göre, yapay zekâ sistemleri kendi başlarına etik muhakeme yapamazlar; bu nedenle "etik özne" değil, "etik nesne" olarak değerlendirilmelidirler (Gunkel, 2012, s. 1-4). Ancak bu, onlara nasıl davranılması gerektiğiyle ilgili etik soruları ortadan tamamen kaldırabilir. Örneğin, sosyal robotlara karşı şiddet gösterilmesi, insani değerlerin ihlali bağlamında değerlendirilir. Mark Coeckelbergh, etik faillik kavramını ilişkisel bir perspektiften ele almaktadır. Ona göre, etik faillik toplumsal ve ilişkisel bağlamlarla da şekillenmektedir (Coeckelbergh, 2020, s. 67). Bu yaklaşım, yapay zekâ sistemlerinin etik statüsünün, insanlarla olan etkileşimlerine ve toplumsal algılarına bağlı olarak değerlendirilebileceğini öne sürmektedir. Luciano Floridi, bilgi etiği kavramını ortaya atarak, bilgi nesnelerinin ve süreçlerinin etik değerlendirmesinde yeni bir çerçeve sunmaktadır. Floridi'ye göre, bilgi ortamında var olan tüm varlıklar, etik değerlendirmeye tabi tutulmalıdır (Floridi, 1999, s. 37). Bu yönüyle bakıldığında, yapay zekâ sistemleri de bilgi etiğinin bir parçası olarak ele alınabilir. Nissenbaum'un bağlamsal bütünlük ilkesi, etik değerlendirmenin genel ilkelere değil, belirli bir sosyal bağlamların normlarına göre yapılması gerektiğini savun-

maktadır (Nissenbaum, 2009). Bu yaklaşıma göre, mahremiyetin ya da sorumluluğun ihlali, tek başına teknik bir eylemin değil, o eylemin gerçekleştiği bağlamın sosyal normlarına aykırı düşmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla, algoritmik sistemlerin bağlamdan yalıtılmış karar mekanizmaları üretmesi durumunda etik açıdan sorunlu hale geldiğini vurgulamaktadır. Shannon Vallor, erdem etiği perspektifinden hareketle, teknolojinin etik boyutunu incelemektedir. Teknolojik gelişmelerin, bireylerin ve toplumların erdemli yaşamlarını nasıl etkilediğini sorgular ve erdem etiğinin, teknoloji çağında nasıl uygulanabileceğini tartışmaktadır. Bu yaklaşım, yapay zekâ sistemlerinin etik değerlendirmesinde, erdemlerin ve karakterin önemini vurgulamaktadır (Vallor, 2017, s. 45). W. Wallach ve C. Allen, "ahlaki makineler" kavramını tartışarak, yapay zekâ sistemlerinin etik davranışları simüle edecek şekilde tasarlanabileceğini öne sürmektedirler. Ancak, bu tür bir tasarımın, sistemlerin gerçek anlamda etik fail oldukları anlamına gelmediğini belirtmektedirler (Wallach & Allen, 2009, s. 15). Bunun yerine, etik davranışların programlanması, önceden belirlenmiş kurallara dayanmakta ve sistemlerin kendi başlarına etik muhakeme yapabilme kapasitesini içermemektedir. Yapay zekâ sistemlerinin karar alma süreçlerinde artan özerkliği, insan sorumluluğunun kapsamını ve doğasını yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Özellikle öngörülemeyen sonuçlara yol açabilecek kararların makineler tarafından verilmesi durumunda, "kim sorumlu?" sorusu etik ve hukuki tartışmaların merkezine yerleşmektedir. Bu çerçevede, insan sorumluluğunun sınırları, doğası ve aktarılabilişliği yapay zekâ etiği ahlaki ikilemlere yol açmaktadır. Joanna J. Bryson, yapay zekânın bir "etik fail" olarak tanımlanmasına karşı çıkarak, bu tür bir kategorilendirmenin insan aktörlerin sorumluluk alanlarını bulanıklaştırabileceğini savunmaktadır (Bryson, 2018, s. 17). Bryson'a göre, makinelere etik öznellik atfetmek, sistemlerin arkasındaki insan tasarımcıların, geliştiricilerin veya kullanıcıların sorumluluktan kaçmasına neden olabilmektedir. Oysa her ne kadar yapay zekâ sistemleri karmaşık ve özerk gibi görünse de onların geliştirilme süreci ve davranışsal sınırları tamamen insan müdahalesiyle belirlenmiştir. Etik faillik bağlamında ortaya çıkan bu belirsizlik, ahlaki yükümlülüklerle sınırlı değildir. Bu noktada sistemlerin toplumsal karar süreçlerinde otorite sahibi olup olamayacağı sorusunu da gündeme taşımak gerekmektedir. Bu tartışmaların ışığında, yapay zekâ sistemlerinin bilinç, niyet ve özerklik gibi etik faillik koşullarını karşılamadığı; bu nedenle doğrudan bir 'etik fail' olarak değerlendirilemeyeceği

açıktır. Ancak bu sistemlerin, karar alma süreçlerine dolaylı olarak katılması ve toplumsal davranışları yönlendirme kapasitesi, onları güçlü birer normatif aktör haline getirmektedir. Her ne kadar yapay zekâ sistemleri etik fail olarak tanımlanmasalar da, toplumsal karar süreçlerinde oynadıkları rol, onların dolaylı birer norm üretici otoriteye dönüştüğünü göstermektedir.

Algoritmik Karar Vericilik: Yapay Zekânın Toplumsal Otoriteyle Giriştiği Pazarlık
Yapay zekânın teknik bir arayüz olmaktan fazlasını ifade etmesi, direk toplumsal otoriteyi şekillendiren bir aktör olabilme kapasitesinin ortaya çıkması, etik tartışmaları politik ve yönetsel düzlemde de tartışılmasını beraberinde getirmektedir. Yapay zekâ ile, algoritmik karar vericiliğin otorite ilişkileriyle nasıl iç içe geçtiği, gözetim kapitalizmi, algoritmik yönetsellik ve biyopolitika gibi kavramlar bu başlık altında incelenmektedir. Bu kapsamda yapay zekâ sistemlerinin toplumsal karar alma süreçlerindeki rolü, modern toplumların yapısını derinden etkileyebileceği anlaşılmaktadır. Shoshana Zuboff'un "gözetim kapitalizmi" kavramı, şirketlerin bireylerin davranışlarını öngörmek ve yönlendirmek amacıyla kişisel verileri topladığı yeni bir ekonomik düzeni tanımlamaktadır. Bu bağlamda, yapay zekâ sistemleri yalnızca veri işlemekle kalmamaktadır. Bu açıdan toplumsal normları ve bireysel tercihleri şekillendirme gücüne de sahip olmaktadır (Zuboff, 2018, s. 34). Antoinette Rouvroy'nun "algoritmik yönetsellik" kavramı, yapay zekâ'nın bireysel öznelliği göz ardı ederek, olasılık hesaplamaları ve desen tanıma yoluyla yönetim mantığını vurgulamaktadır (Rouvroy & Berns, 2013, s. 174). Bu yaklaşım, bireyleri karar süreçlerinin dışına iterken, algoritmaları görünmez ancak etkili birer iktidar aracı hâline getirmektedir. Virginia Eubanks, "Automating Inequality" adlı kitabında, sosyal yardım sistemlerinin algoritmikleşmesinin yoksul bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini incelemektedir (Eubanks, 2018, s. 78). Eubanks, bu sistemlerin yoksulları daha fazla denetime tabi tuttuğunu ve bürokratik engellerle karşı karşıya bıraktığını belirtmektedir. Cathy O'Neil, "Weapons of Math Destruction" adlı kitabında, önyargılı verilerle beslenen algoritmaların mevcut toplumsal eşitsizlikleri nasıl pekiştirdiğini açıklamaktadır. O'Neil, eğitim, sigortacılık ve işgücü piyasalarında kullanılan bu tür algoritmaların, dezavantajlı grupları orantısız şekilde etkilediğini vurgulamaktadır (O'Neil, 2016, s. 103). Frank Pasquale, "The Black Box Society" adlı kitabında, algoritmik karar sistemlerinin şeffaf olmamasının, vatandaşların hu-

kuki özneliğini zedelediğini ve demokratik denetimi zorlaştırdığını savunmaktadır (Pasquale, 2015, s. 49). Bu durumda, algoritmaların sadece teknik değil, aynı zamanda politik varlıklar olarak değerlendirilmeli. Hannah Arendt'in "What Is Authority?" adlı makalesinde, otoritenin meşruiyetini gelenek, bilgi veya uzmanlığa dayandırıldığını belirtmektedir. Bu bağlamda, algoritmaların uzman sistemler olarak sunulması, onların rasyonel ve objektif karar vericiler olarak algılanmasına neden olmaktadır. Fakat bu, tarafsızlıklarını sorgulanamaz kılmamaktadır (Arendt, 1961, s. 123-126). Michel Foucault'nun "The History of Sexuality" adlı kitabında tanımladığı "biyopolitika" kavramı, modern iktidarın nüfusu düzenleme ve kontrol altına alma pratiğini ifade etmektedir (Foucault, 1990, s. 139). Yapay zekâ, veri toplama, sınıflandırma ve davranışsal yönlendirme yoluyla bu biyopolitik mekanizmanın dijital bir formunu üretmektedir. Sheila Jasanoff'un "sosyoteknik tahayyül" kavramı, teknolojilerin yalnızca işlevsel araçlar değil, aynı zamanda toplumsal değerler ve gelecek vizyonlarını taşıyan yapılar olduğunu belirtmektedir (Jasanoff & Kim, 2013, s. 189-191). Yapay zekâ, bu çerçevede bir yandan gelecek tahayyüllerini biçimlendirirken, diğer yandan mevcut toplumsal düzenin hangi normlarla devam edeceğini belirleyen bir unsurdur. Sonuç olarak, algoritmik karar vericilik, yapay zekâ sistemlerinin toplumsal düzen, otorite ve bireysel öznellik üzerindeki etkisini derinlemesine analiz etmeyi gerektirmektedir. Shoshana Zuboff'un gözetim kapitalizmiyle çizdiği çerçevede, bireylerin verileri üzerinden çıkar üreten sistemler ekonomik olmaktan öte, yönetsel ve ideolojik sonuçlar üretmektedirler. Bu yönetsel dönüşüm, Antoinette Rouvroy'nun algoritmik yönetsellik kavramıyla daha da görünür hâle gelmektedir. Çünkü algoritmalar, bireyleri fail olmaktan çıkararak, olasılıksal örüntüler temelinde karar süreçlerine dahil edilmektedirler. Böylece, insan özneliği geri plana itilerek, otoritenin doğası sessizce yeniden tanımlanmaktadır. Bu yeniden tanımlama, Michel Foucault'nun biyopolitika kavramsallaştırmasıyla dijital iktidarın izini sürmemizi mümkün kılmaktadır. Yapay zekâ, yalnızca gözetleyen değil, aynı zamanda norm koyan bir iktidar mekanizmasına dönüşmektedir. Sheila Jasanoff'un sosyoteknik tahayyül teorisine göre teknolojiler işlevsel araçlardan fazlasıdır. Bu teknolojiler toplumsal değerler ve gelecek vizyonlarını taşıyan yapılar olduğunu savunan bir kavramsal çerçeveyi ifade etmektedir. Dolayısıyla yapay zekâ teknolojileri mevcut düzeni yansıtmakla kalmaz, aynı anda geleceğin toplumsal hayalini de kuran sistemin merkezidir. Ancak bu tahayyül, Cathy

O'Neil'in belirttiği gibi, önyargılı verilerle şekillendiğinde; Virginia Eubanks'ın uyardığı gibi yoksulları daha da dezavantajlı konuma getirdiğinde ve Frank Pasquale'in vurguladığı üzere şeffaflıktan uzaklaştığında, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimi kaçınılmaz olur. Hannah Arendt'in "otorite" üzerine yaptığı çözümlemeler ise algoritmaların yalnızca teknik araçlar değil, rasyonellik ve uzmanlık mitoslarıyla meşrulaştırılan yeni otorite biçimleri olduğunu gösterir. Bu durum, toplumsal otoritenin merkezini teknik sistemlere kaydırmakla kalmaz, aynı zamanda bireyin karar alma süreçlerine katılımını da sınırlar. Nihayetinde, yapay zekâ sistemleri doğrudan ahlaki fail olarak değerlendirilemese de karar süreçlerine dahil oldukları ölçüde, toplumsal güç ilişkilerinde aktif bir özne gibi işlev görürler. Bu bağlamda, algoritmik karar vericilik artık bir iktidar, eşitsizlik ve öznellik gibi temel toplumsal kavramları yeniden tanımlayan politik pazarlık alanı hâline gelmektedir. Böylelikle otorite ilişkilerinin algoritmik sistemler yoluyla yeniden tanımlandığı bu yeni süreç, güç ilişkilerini etkilemekle kalmakta, etik normların nasıl üretildiğini ve dönüştürüldüğünü de baştan sona tartışmaya açmaktadır.

ALGORİTMİK ETİKTE NORMATİF SINIRLARIN YENİDEN İNŞASI

Etik sorumluluğun teknik sistemlere aktarılması, var olan normlara uyumla sınırlı kalmamaktadır. Yapay zekâ sistemleri, şimdi ve gelecekte yeni etik normlar üretme potansiyeline her zaman sahiptir. Bu açıdan, algoritmaların etik sistemleri nasıl yeniden kodladığı, normatif süreklilik ve kırılma noktaları gibi başlıklar tartışılmaya değer önemli başlıklar durumundadır (Zuboff, 2018). Yapay zekâ teknolojilerinin toplumsal yaşama entegrasyonu, sadece teknik ya da ekonomik bir dönüşüm değil, aynı zamanda etik sistemlerin sınırlarını ve normatif yapılarını da derinlemesine dönüştüren bir paradigma kaymasına işaret eder. Etik faillik ve algoritmik karar vericilik gibi önceki tartışmalar, yapay zekânın mevcut normatif sistemler içindeki pozisyonunu tanımlamaya çalışmıştı. Ancak bu aşamada mesele, yapay zekânın bu sistemlere nasıl adapte olduğundan öte, bizzat bu sistemleri dönüştürme kapasitesine sahip olup olmadığı sorusuna yoğunlaşır. Bu bağlamda yapay zekâ artık salt etik normlara göre işleyen bir araç değil, kendi içinde yeni normlar ve etik altyapılar üretebilen bir normatif aktör olarak değerlendirilmeye başlanmaktadır. Normatif aktör kavramı, salt bilgi üretmenin yanında; hangi davranışların 'doğru', 'kabul edilebilir' ya da 'riskli'

olduğunu belirleme gücüne sahip sistemler olarak değerlendirilmektedir. Yapay zekâ sistemlerinin tasarım aşamasından itibaren içerdği algoritmik mantık, etik karar alma mekanizmalarında merkezi bir rol oynamaya başlamıştır. Algoritmalar, yalnızca önceden tanımlanmış kurallar çerçevesinde işlem yapmakla kalmakta; süreçlere eşdeğer karar verme sürecinde çeşitli sonuçları ağırlıklı olarak hesaplayarak öngörülen en iyi seçenekleri üretmektedirler. Bu, klasik anlamda deontolojik ya da sonucu etik yaklaşımlardan belirli izler taşısa da teknik parametrelerle harmanlandığında yeni bir norm üretimi sürecini başlatır. Rosalind Picard'ın "affective computing" bağlamında ortaya koyduğu üzere, etik karar alma süreçlerinin duygusal bağlamlardan yoksun olarak mekanikleştirilmesi, yalnızca insan merkezli değil, aynı zamanda duysal ve toplumsal bağlamları dışlayan bir etik mimari yaratır (Picard, 2000, s. 254). Bu durum, algoritmik etiğin değer temelli yaklaşımlarını yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır.

Nick Bostrom'un süper zekâ üzerine geliştirdiği teorik çerçeve de bu bağlamda dikkate değerdir. Bostrom, yapay zekâ sistemlerinin gelecekte kendi hedef yapılarını optimize etme kapasiteleri nedeniyle, mevcut insan değerlerinin dışına çıkabilecek etik patlama noktalarına ulaşabileceğini öne sürer (Bostrom, 2014, s. 221). Bu durum, yalnızca ahlaki değerlendirme mekanizmalarının değil, etik teorilerin kendisinin de teknoloji tarafından aşılabilir olduğunu göstermektedir. Burada yapay zekâ sadece uygulayıcı değil, aynı zamanda etik sistemleri yeniden kodlayan bir fail hâline gelir. Etik sistemlerin teknoloji tarafından dönüştürülme potansiyeli, normatif süreklilik kavramının sorgulanmasına neden olur. John Danaher, teknolojinin normatif sınırları aşındırdığını ve insan merkezli etik sistemlerin teknolojik özneler karşısında işlevini yitirebileceğini belirtir (Danaher, 2016, s. 302,303). Yani, yapay zekâ sistemleri yalnızca bireyin değil, kolektif etik kavrayışın da sınırlarını yeniden çizer. Bu çerçevede, algoritmik yapıların öngöremeyen çıktıları, klasik etik yaklaşımlarla kontrol altına alınamaz hâle gelir. Bu durum, etik kararların artık önceden tanımlanmış normatif ilkelerle değil, sürekli güncellenen algoritmik mantıkla alındığı bir düzleme işaret eder. Luciano Floridi'nin "bilgi etiği" yaklaşımı bu dönüşümü daha geniş bir ontolojik bağlama yerleştirir. Floridi, bilgi varlıklarının korunmasını etik bir görev olarak tanımlar ve yapay zekâyı ontolojik bir etik özne olarak düşünmemizi önerir (Floridi, 2013, s. 99). Bu öneri, normatif sınırların yalnızca insanlar arasında değil, insan-tek-

noloji ilişkilerinde de yeniden tanımlanmasını gerekli kılar. Bu noktada etik değerlendirmeler artık eylemin niyetine ya da sonucuna değil, bilgi sistemlerinin bütünlüğünü koruyup korumadığına göre yapılmalıdır. Böylece yapay zekâ hem fail hem de normun taşıyıcısı olur. Yapay zekânın etik karar alma süreçlerinde dönüştürücü etkisi, yalnızca teorik düzeyde değil, uygulama sahalarında da belirgin biçimde hissedilmektedir. Özellikle sağlık sektörü, bu teknolojilerin en hassas biçimde devreye alındığı alanlardan biridir. Yapay zekâ destekli tanı sistemleri ve hasta yönetim algoritmaları, bireylerin mahremiyetine, özerkliğine ve yaşam kalitesine doğrudan etki eder. Ancak bu sistemlerin tasarımında etik ilkelere yeterince yer verilmemesi, bireyin karar süreçlerinden dışlanmasına ve kişisel verilerin kötüye kullanımına yol açabilir. Harvard Business Review Türkiye’de yayımlanan bir analizde, sağlık alanında yapay zekânın giderek artan etkisiyle birlikte, veri güvenliği, bilgilendirilmiş onam ve algoritmik adalet konularında ciddi etik ve hukuki boşluklar olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu boşluklar, yalnızca bireylerin değil, kamusal otoritelerin de karşılaştığı normatif krizlerin habercisidir (Göktaş, 2023). Etik teknokrasinin kaçınılmaz bir sonucu olarak normatif meşruiyet krizi ortaya çıkar. Helen Nissenbaum’un “contextual integrity” kuramı bu bağlamda önemlidir; etik bir davranış yalnızca evrensel ilkelere değil, bağlama da bağlıdır (Nissenbaum, 2009, s. 131). Ancak yapay zekâ sistemleri, bağlamsal verileri genellikle kategorik olarak işler ve bu nedenle kararlar, toplumsal bağlamdan soyutlanmış, homojen ve genellemeci normlara dayanır. Bu durum, etik kararların yerindeliği ilkesini zedeler ve sistemlerin meşruiyetini sarsar. Normatif yapının krizine karşılık olarak bazı araştırmacılar, algoritmalarda erdem etiği temelinde bir yapay muhakeme geliştirilmesini önermektedir. Shannon Vallor’un bu konudaki yaklaşımı, erdemin karaktere ve alışkanlığa dayalı olduğunu ve bu yapıların algoritmalara “öğretilmesi” gerektiğini savunur (Vallor, 2017, s. 133). Ancak algoritmaların neyin “erdemli” olduğunu belirlemesi, kodlayıcıların etik algısına bağımlı olduğundan, bu sistemler etik çoğulluk değil, aksine etik tekillik yaratır. Ayrıca etik sistemin yeniden inşasında güç ilişkilerinin belirleyici rolü de göz ardı edilmemelidir. Aynı teknolojiyi farklı normatif bağlamlarda kullanan toplumların ürettiği farklı sonuçlar, etik evrenselliğin değil, etik hegemonya riskinin altını çizerek. Ruha Benjamin’in kavramsallaştırdığı “New Jim Code” anlayışı, bu hegemonik etiğin ayrımcılığı dijital araçlarla nasıl sürdürüldüğünü gözler önüne serer (Benjamin, 2019, s. 68). Bu noktada algoritmik

etik, yalnızca bir değer çatışması değil, aynı zamanda bir güç ve temsil meselesi olarak da karşımıza çıkar. David Edmonds'un "Would You Kill the Fat Man?" adlı eseri, algoritmik etik kararların felsefi zeminini sorgular. Edmonds'un klasik tramvay problemi üzerinden yapay zekâ sistemlerine uyarladığı senaryolar, bu sistemlerin normatif tercihleri etik ikilemler karşısında nasıl çözeceği sorusunu dramatik biçimde ortaya koyar (Edmonds, 2013, s. 89). Bu tür düşünce deneyleri, teknolojik sistemlerin etik mimarisini yalnızca teknik uzmanlığa bırakılamayacağını; felsefi, toplumsal ve siyasal açılardan da temellendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Algoritmik etik yalnızca yapay zekâ sistemlerinin mevcut etik normlara göre uyarlanması değil, normatif sistemlerin bizzat yapay zekâ tarafından yeniden kurulması sürecidir. Bu süreç, klasik etik paradigmaların sınırlarını zorlamakla kalmaz; aynı zamanda etik öznenin, failin ve bağlamın yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle etik sistemler, artık insan merkezli olmaktan çıkarak çok merkezli, çok düzlemli ve çok aktörlü bir yapıya evrilmek zorundadır.

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu çalışma, yapay zekâ teknolojilerinin etik sınırlarını teorik bir çerçevede tartıştıktan sonra, bu sistemlerin toplumsal işlevleri ve normatif etkilerini anlamaya yönelik bir çözümleme amacı taşımaktadır. Ters piramit yöntemine uygun biçimde geliştirilen teorik çerçeve doğrultusunda araştırmanın metodolojik yapısı, nitel bir araştırma anlayışı temelinde kurgulanmıştır. Bu bağlamda çalışma, normatif bir sorgulamaya dayalı eleştirel bir okuma ve yorumlama modeli benimsemektedir. Yani yapay zekânın etik özne statüsünden karar verici otoriteye, oradan da etik sistemlerin yeniden inşasına kadar uzanan teorik düzeydeki üç aşamalı daralmanın, sahaya nasıl yansıdığını anlamak hedeflemektedir. Bu araştırmada nitel yöntemlerin tercih edilmesinin temel nedeni, yapay zekâ teknolojilerinin yalnızca teknik yönleriyle değil, aynı zamanda etik, toplumsal ve politik bağlamlarla olan ilişkisini çok boyutlu biçimde incelemeye olanak sağlamasıdır. Kuramsal çözümleme, eleştirel söylem analizi ve karşılaştırmalı etik modelleme, araştırmanın felsefi derinlik gerektiren sorularına teorik bir zemin sunmak amacıyla seçilmiştir. Çalışmanın temel sınırlılığı, sahaya dayalı ampirik verilerden ziyade literatür temelli teorik çözümlemeye dayanmasıdır. Bu durum, yapay zekâ uygulamalarının doğrudan gözleme dayalı etkilerini kapsam dışın-

da bırakmakta; ancak kuramsal çerçevenin sağlam inşası sayesinde normatif tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, çalışma yalnızca belirli etik teoriler ve batı merkezli kaynaklarla sınırlı kalmış, farklı kültürel bağlamlar dışarıda bırakılmıştır. Araştırmanın temel yaklaşımı, eleştirel yorumsamacı nitelik taşır. Bu yöntem sayesinde, yapay zekâ sistemlerinin yalnızca teknik kapasitele-ri değil, aynı zamanda bu kapasitelerin nasıl etik, toplumsal ve politik anlamlar taşıdığı tartışılabilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, yalnızca teknoloji merkezli değil, aynı zamanda toplumsal kuramlarla ilişkili etik bir sorgulamayı odağına alır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, yapay zekânın üretici, uygulayıcı ve düzenleyici pozisyonlarında nasıl bir etik rol oynadığını ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinin normatif etik sorgulamayla birleştirildiği, çok katmanlı kuramsal çözümlemeye dayalı bir model benimsemektedir. Araştırmada üç ana yöntem tercih edilmiştir: kuramsal içerik analizi, eleştirel söylem çözümlemesi ve karşılaştırmalı etik modelleme. Kuramsal içerik analizi kapsamında; AB Yapay Zekâ Regülasyon Taslağı, UNESCO’nun “Ethics of AI” deklarasyonu, IEEE’nin etik rehberleri ve Çin Yapay Zekâ Etik Komisyonu bildiri-leri gibi düzenleyici belgeler; ayrıca Gunkel (2012), Coeckelbergh (2017), Vallor (2017), Floridi (1999) ve Bostrom (2014)’un çalışmalarından seçilen kavramsal pa-sajlar incelenmiştir. Bu metinlerde “etik fail”, “sorumluluk”, “şeffaflık”, “karar ve-rici aktör” gibi anahtar kavramların kullanımı kodlanarak sınıflandırılmıştır. Eleş-tirel söylem çözümlemesi yöntemiyle; söz konusu metinlerdeki özne-yüklem ilişkileri, normatif meşruiyet kurguları, öznellik atıfları ve iktidar dilinin kullanımı incelenmiştir. Örneğin AB etik belgesinde yapay zekâya atfedilen sorumluluk dili ile UNESCO metnindeki “insan merkezli yaklaşım” vurgusu karşılaştırmalı olarak çözümlenmiştir. Karşılaştırmalı etik modelleme sürecinde ise klasik etik yaklaşımlar (deontoloji, faydacılık, erdem etiği) ile analiz edilen metinlerde öne-rilen sistem yapıları eşleştirilmiş; hangi etik yaklaşımın hangi sistemsel mimari-ye denk düştüğü tartışılmıştır. Bu çerçevede örneğin, Floridi (2013)’nin bilgi etiği yaklaşımı ile OECD’nin veri odaklı sistem mimarisi arasındaki örtüşmeler değ-erlendirilmiştir. Araştırmanın “evreni” doğrudan sahaya dayalı bir veri toplamaya dayanmamakta; ancak etki alanı, toplumsal düzenleyici sistemler ve bilimsel metinler çerçevesinde belirlenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın evreni; ulusal ve

uluslararası ölçekte yapay zekâ etik ilkeleri geliştiren kuruluşlar (AB, UNESCO, IEEE, Çin yapay zekâ Etik Komisyonu vb.), yapay zekâ üreticisi şirketlerin etik kodları, akademik disiplinlerde yayımlanmış yüksek etki faktörlü 8 yapay zekâ destekli kitap "(Bryson, 2018), (Crawford, 2021). (Bostrom, 2014), (Taddeo & Floridi, 2018), (Picard, 1997), (Vallor, 2016), (Benjamin, 2019), (Gunkel, 2012)" ve 7 makaleyle "(Bryson, 2018), (Danaher, 2016), (Floridi, 1999), (Floridi, 2018), (Matthias, 2004), (Moor, 2006), (Rouvroy & Berns, 2013)" sınırlıdır. Bu çalışmada ele alınan etik yaklaşımlar büyük ölçüde batı merkezli felsefi geleneklerden (deontoloji, faydacılık, erdem etiği, bilgi etiği) türemektedir. Bu tercih, hem mevcut literatürün hâkim yönelimleriyle uyumlu olması hem de yapay zekâya ilişkin küresel düzenleyici belgelerin büyük oranda bu çerçeveleri referans alması nedeniyledir. Ancak bu durum, alternatif kültürel veya dinî etik sistemlerin dışlanması anlamına gelmemelidir. Aksine, bu sınırlılığın farkında olarak, gelecekte yapılacak çalışmalarda İslam felsefesi, Uzak Doğu etik yaklaşımları veya yerli bilgi sistemleri gibi çoğulcu normatif çerçevelerin de yapay zekâ tartışmalarına dahil edilmesi gerekliliği görülmektedir. Bu nedenle çalışma kendi iç çerçevesini Batı merkezli teorilerle kurmakla birlikte, metodolojik çoğulculuğa açık bir sorgulama biçimi benimsemektedir. Her ne kadar bu çalışma Batı felsefi geleneğine yaslanan bir etik sorgulama biçimi geliştirse de bu tercihin hem yöntemsel sınırlılıklar hem de literatürün erişilebilirliğiyle ilişkili olduğu unutulmamalıdır.

BULGULAR

Yapay zekâ sistemlerinin etik değerlendirmeler ışığında kavramsal olarak tartışılması, bu teknolojilerin toplumsal yaşamdaki görünürlüğü ve işlevselliği artıkça daha acil ve somut bir mesele hâlini almaktadır. Bu çalışmada teorik düzeyde inşa edilen çerçevenin ardından, şimdiye dek uygulamalarda karşılaşılan belirli örnekler ve söylem analizleri ışığında, etik sınırların nasıl belirsizleştiği, normların nasıl yeniden inşa edildiği ve birey-toplum-devlet üçgeninde yapay zekânın konumunun nasıl değiştiği değerlendirilmektedir. Bulgular, teknolojik gelişimin ötesinde, normatif yapının dönüşümüne ilişkin izler aramaktadır. Özellikle kamu yönetimi, adalet, sağlık ve güvenlik alanlarında yapay zekâ sistemlerinin yaygınlaşması, "karar alma" süreçlerinde değil, "norm koyma" süreçlerinde dahi etkili olmaya başladığını göstermektedir. Öncelikle yapay zekânın adalet sistemi içindeki rolü incelendiğinde, bireysel etik algı ile algoritmik çıkarım arasındaki

uyumsuzluk belirginleşmektedir. COMPAS algoritmasının yargı sistemlerinde karar destek aracı olarak kullanılması, Arendt'in (2017)'in otorite kavramında vurguladığı 'meşruiyet ve rıza' bağlamında sorgulanması gereken bir durumdur. Arendt'e göre otorite, ikna veya zorlama ile değil, üzerinde uzlaşılan ortak ilkelerle işler. Ancak algoritmik sistemlerde kararların nasıl üretildiği belirsiz olduğunda, bu kararlar rasyonel iknaya değil, teknik dayatmaya dönüşmektedir. Bu durumda algoritmanın otoritesi, kamusal akıldan değil, şeffaf olmayan teknik normlardan türemektedir. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılan ve suç tekrarını öngörmeye çalışan COMPAS algoritması örneği, bu uyumsuzluğun doğrudan kanıtıdır. Birçok durumda, bu algoritmanın siyahi mahkûmları sistematik olarak daha yüksek riskli sınıfa yerleştirdiği tespit edilmiştir (Angwin, 2022, s. 256). Bu vakada sorun verinin geçmişteki ayrımcılıklardan kaynaklanan yapısal önyargıları taşımasıdır. Dolayısıyla bu örnek, yapay zekâ sistemlerinin etik fail olmaksızın, toplumsal karar süreçlerine normatif etkide bulunabileceğini göstermektedir. Algoritmanın doğrudan sorumluluğu olmasa da, çıktıları kamusal yaşam üzerinde belirleyici güç haline gelmiştir. Ayrıca örnek, yapay zekâ sistemlerinin görünüşte "tarafsız" olsalar bile, tarihsel adaletsizlikleri tekrar üretebildiklerini göstermektedir. Bu durum, Arendt'in otorite kavramında belirttiği meşru otoritenin, toplumsal uzlaşıdan değil, teknik altyapıdan türemesi durumuna benzer bir yapı oluşturmaktadır. Ayrıca COMPAS algoritmasının ırksal önyargı üreten çıktıları, yanlış sınıflandırma sorununa ek olarak, adalet sistemine ait bağlamsal normların göz ardı edilmesiyle ilgilidir. Nissenbaum'un yaklaşımı konuyu, "bu tür algoritmalar karar süreçlerini bağlamdan kopardığı için, etik değerlere değil, soyut veriye dayalı bir norm üretmektedir" bağlamında değerlendirmektedir.

Sağlık alanında da benzer bir etik problem gözlenmektedir. Özellikle pandemi süreci sırasında, yoğun bakım ünitelerine hasta kabulü gibi kritik kararlarda yapay zekâ destekli sistemlerin devreye girmesiyle birlikte "kimin yaşaması gerektiği"ne dair kararların teknik parametrelere indirgenmesi ciddi etik tartışmalar doğurmuştur. 2020'de İtalya'da COVID-19 nedeniyle yoğun bakım kapasiteleri dolduğunda bazı hastaneler, yaş ve mevcut sağlık geçmişi gibi kriterleri optimize eden algoritmik yönlendirme sistemlerini kullanmıştır (Floridi & Cows, 2018, s. 690). Bu tür sistemlerde amaç "en fazla yaşam yılı kazancı" gibi faydacı bir etik

model olsa da yaşlı bireylerin sistematik olarak dışlanması, etik değerlerin algoritmik mantık tarafından nasıl araçsallaştırıldığını gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, etik kararların artık yalnızca bireylerin değer sistemlerine değil, aynı zamanda sistemin kendi üretim mantığına tabi olduğunu söylemek mümkündür. Güvenlik teknolojileri alanında da benzer bir etik belirsizlik durumu söz konusudur. Çin’de kurulan ve yapay zekâ destekli yüz tanıma sistemleriyle entegre edilen “Sosyal Kredi Sistemi”, bireylerin davranışlarını sürekli olarak izleyen ve değerlendiren bir mekanizma oluşturmuştur. Kredi puanının sadece finansal değil, sosyal davranışlara göre de yükselip düşmesi, etik normların teknolojik sistem aracılığıyla doğrudan düzenlenmesine olanak sağlamaktadır (Dai, 2018, s. 154). Bu örnek, artık algoritmaların yalnızca karar verici değil, davranış biçimlendirici ve hatta etik terbiye edici aktörler hâline geldiğini göstermektedir. Bu sistemde bireylerin neyin “iyi”, neyin “kabul edilebilir” olduğu konusundaki bilgisi, devlet tarafından kodlanan teknik sistemin değerlendirmelerine indirgenmiştir. Bu da etik öznenin sınırlarının yalnızca bireyde değil, sistemin kendi iç işleyişinde yeniden çizildiğini göstermektedir. Floridi (2013)’nin bilgi etiği yaklaşımı, bilgi varlıklarının ‘infom’ düzeyinde değerlendirilmesi gerektiğini ve tüm varlıkların bilgi işleme kapasiteleri açısından eşit etik değer taşıdığını ileri sürmektedir. Bu çerçevede Çin sosyal kredi sistemi, bireyleri etik özne statüsünden uzaklaştırmakta; onları davranışsal veri kümelerine indirgemektedir. Böylece bireyin bilgi hakları, mahremiyeti ve özgürlüğü sistemsel olarak araçsallaştırılmaktadır. Bu durum bilgi etiğine doğrudan aykırılık teşkil etmektedir. Floridi’nin bilgi etiği çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu sistem etik özneyi veri tabanına indirgemesi nedeniyle ciddi bir normatif kırılma üretmektedir. Kamu hizmetleri alanında da benzer örnekler gözlemlenmektedir. 2017 yılında Birleşik Krallık’ta işsizlik yardımı başvurularının otomatikleştirilmiş sistemlerle yönetilmesi üzerine yapılan bir inceleme, algoritmaların başvuru sahiplerini sıralarken kullandığı kriterlerin şeffaf olmaması nedeniyle ciddi tartışmalara yol açmıştır (Eubanks, 2018, s. 117). Algoritmanın düşük riskli olarak sınıflandırdığı bireyler kolayca yardıma erişebilirken, yüksek riskli sınıfa girenler bürokratik engellere takılmıştır. Ancak bu risk sınıflaması, bireylerin sosyal geçmişlerine, eğitim durumlarına ve geçmiş iş deneyimlerine göre yapılmış, sistem yoksulluğu bireysel bir başarısızlık gibi yeniden üretmiştir. Bu durum, teknolojik sistemlerin görünürde nesnel, ancak özünde değer yüklü olduğunu ve bu değerlerin sistem

mimarisi içerisinde kodlandığını göstermektedir. Bu örnekler ışığında değerlendirildiğinde, yapay zekâ sistemlerinin yalnızca sonuç üretici değil, aynı zamanda norm koyucu bir işlev üstlendiği görülmektedir. Ancak bu normlar, klasik etik sistemlerin önerdiği gibi toplumsal tartışmalarla değil; algoritmik modellemeler, veri öncelikleri ve istatistiksel çıkarımlarla şekillenmektedir. Bu da etik alanın teknokratikleşmesine yol açmakta, yani etik kararlar uzman mühendisler, sistem mimarları ve veri analistleri tarafından dolaylı biçimde belirlenmektedir. Örneğin, algoritmanın hangi veriyi ne kadar öncelikle işleyeceğini belirleyen ağırlıklandırmalar, doğrudan etik bir tercihtir. Ancak bu tercih, çoğu zaman karar verici insanın değer sistemi yerine, performans optimizasyonuna odaklanan teknik mantık tarafından belirlenmektedir. Etik normların bu teknikleşmesi, klasik etik teorilerin sınırlarını da gözler önüne sermektedir. Özellikle erdem etiği gibi bağlama duyarlı, birey karakterine dayalı yaklaşımlar, yapay zekâ gibi sistemlerde temsil edilememekte; bunun yerine deontolojik (kural temelli) ve faydacı (sonuç temelli) modeller, sistemlerin karar algoritmalarına gömülmektedir. Ancak bu modeller bile, algoritmaların işleyiş mantığı nedeniyle indirgenmiş biçimde kodlanmakta, bağlamdan yoksun, soyut ve evrenselmiş gibi sunulmaktadır. Örneğin bir eğitim kurumunda kullanılan öğrenci davranışlarını analiz eden bir yapay zekâ sistemi, öğrenciyi devamsızlık, sınav puanı ve sistemsel veri üzerinden değerlendirerek “iyi öğrenci” kavramını yeniden inşa edebilir. Ancak bu kavramsallaştırma, erdem, gelişim ve potansiyel gibi pedagojik ve etik öğeleri dışarıda bırakır. IEEE’nin etik ilkeleri, yapay zekâyı bilinçli bir özne olarak değil, teknik olarak kontrol edilebilir bir norm üreten sistem olarak çerçevelemektedir. Bu yaklaşım, çalışmanın ileri sürdüğü etik fail olmadan normatif etki-de bulunma fikrini desteklemektedir. Analiz edilen örnekler üzerinden çıkarılan bulgular, yapay zekâ sistemlerinin teknik karar vericilikten normatif mimarlığa geçiş yaptığını göstermektedir. Yapay zekâ, artık yalnızca veriye dayalı kararlar üretmekle kalmamakta, etik failden öteye geçerek aynı zamanda toplumsal ilişkilerin değer sistemlerini dönüştürmekte; hatta yeni etik normlar üretmektedir. Bu dönüşüm, etik alanın teknokratik bir yapıya bürünmesine neden olmakta ve demokratik, çoğulcu etik anlayışla çatışmaktadır.

SONUÇ

Yapay zekânın toplumsal yaşamın farklı katmanlarına nüfuz etmesiyle birlikte, teknolojik gelişmeler mühendislik başarısı olmanın ötesine geçmektedir. Yapay zekâ artık etik, siyasal ve kültürel bir dönüşümün habercisi olarak ele alınmak zorundadır. Bu dönüşüm, gündelik yaşama ilişkin araçsal kolaylıkları getirmekle birlikte; değerlerin, normların ve karar süreçlerinin doğasını da temelden dönüştürmektedir. Son yıllarda yürütülen tartışmalar, yapay zekâ sistemlerinin “ne yapabileceğinden” ziyade, “ne yapması gerektiğine” odaklanmaya başlamıştır. Bu durum, etik normların teknik sistemlere aktarılmasının hem kaçınılmaz bir gereklilik hem de son derece karmaşık bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Ele aldığımız mesele, yapay zekânın ahlaki bir fail olup olamayacağı sorusunun ötesine geçerek, onun karar süreçlerine nasıl katıldığı, bu süreçlerde hangi sorumluluk biçimlerinin üretildiği ve nihayetinde etik normların yeniden nasıl yapılandırıldığı üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda ulaşılan ilk temel sonuç, yapay zekâ sistemlerinin ahlaki fail olarak tanımlanmasının, mevcut felsefi yaklaşımlar açısından ciddi sınırlarla karşılaştığıdır. Bilinç, niyet ve özerklik gibi ahlaki faillik için gerekli görülen koşulların hiçbirinin günümüz yapay zekâ sistemlerinde karşılık bulmaması, bu sistemlerin etik fail olarak kabul edilmesini teorik düzlemde problemli hâle getirmektedir. Ancak bu yetersizlik, sistemlerin etik bağlamda tamamen etkisiz olduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine, bu sistemlerin ahlaki sorumluluğa konu eylemlerde bulunmaları değil, bu eylemlerin sonuçlarına aracılık etmeleri dolayısıyla dolaylı bir etik statü kazandıkları görülmektedir. Böylece, araştırma sorularımızdan ilki olan “Yapay zekâ sistemleri, etik fail olarak kabul edilebilecek özelliklere sahip midir?” sorusu, doğrudan etik faillikten çok, dolaylı etik etkililik kavramı üzerinden cevaplanmaktadır. İkinci olarak, yapay zekâ sistemlerinin toplumsal karar süreçlerine katılımı, birey ile otorite arasındaki geleneksel ilişkiyi dönüştürmektedir. Artık bireylerin içinde yer aldığı karar ağlarında, algoritmik yapılar sadece bilgi sunan araçlar değil, ayrıca yönlendirici, eleyici ve biçimlendirici aktörlerdir. Bireylerin hak ve özgürlükleri yasal düzenlemelerle korunmanın ötesinde, algoritmaların teknik varsayımları ile şekillenmektedir. Bu durum, algoritmik iktidarın bir teknik otorite değil, ayrıca politik bir aktör olarak devreye girmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, ikinci araştırma sorumuz olan “yapay zekâ sistemlerinin algoritmik karar süreçlerine katılması, toplumsal otorite ve bireysel öznellik üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?” sorusu, çok katmanlı bir biçimde yanıtlanmaktadır.

Yapay zekâ, bireyin kamusal alandaki hareket tarzını yeniden biçimlendirirken, toplumsal otoriteyi de görünmez ama etkili biçimde yeniden örgütlemektedir. Üçüncü olarak, analiz edilen uygulamalar ve vakalar ışığında ulaşılan bir diğer önemli bulgu, yapay zekâ sistemlerinin giderek artan ölçüde norm üretici işlev görmeye başlamasıdır. Eğitimden sağlığa, adaletten sosyal hizmetlere kadar pek çok alanda, algoritmalar veri temelli analizlerin yanında, aynı zamanda hangi eylemlerin “normal”, “kabul edilebilir” ya da “riskli” olduğunu belirleyen mekanizmalar hâline gelmektedir. Bu durum, ahlaki ve toplumsal düzeyde de ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Böylece, “yapay zekâ sistemleri, mevcut etik sistemleri dönüştüren veya yeniden inşa eden normatif aktörler olarak değerlendirilebilir mi?” sorusu, evet – ancak bu dönüşümün bilinçli bir etik tasarımdan ziyade, veri temelli eğilimlerin normatifleştirilmesi yoluyla gerçekleştiği biçiminde cevaplanmaktadır. Yapay zekâ sistemlerinin etik karar üretme süreçlerinde bireysel bağlamları dışlayan bir yapıya sahip olması, dördüncü araştırma sorusu olan “Algoritmik yapılar, etik kararların bağlamsallığını ve çoğulluğunu nasıl şekillendirmekte ya da sınırlandırmaktadır?” sorusunu gündeme getirmiştir. Burada ulaşılan sonuç, algoritmaların bağlamı modelleyebilme kapasitelerinin sınırlı olduğu ve bu nedenle çoğu zaman etik kararların soyut, genelleştirilmiş biçimlerde üretildiğidir. Bu durum, özellikle dezavantajlı grupların görmezden gelinmesine ya da standart dışı örneklerin sistem dışı kalmasına neden olabilmektedir. Böylece etik kararların çoğulluğu değil, tersine tekil bir algoritmik norm üzerinden yeniden üretildiği söylenebilir. Son olarak, yapay zekâ teknolojilerinin gelişimiyle birlikte mevcut etik düzenlemelerin yetersiz kaldığı, yeni sorumluluk ve denetim modellerine duyulan ihtiyaç giderek belirginleşmektedir. Beşinci sorumuz olan “yapay zekâ teknolojilerinin gelişimiyle birlikte etik düzenlemelerde nasıl bir revizyona ihtiyaç duyulmaktadır?” sorusu gerek literatürde gerek uygulamada karşımıza çıkan veri sahipliği, şeffaflık, hesap verebilirlik ve algoritmik adalet gibi temalarla doğrudan ilişkilidir. Etik düzenlemeler niyet dışında, uygulanabilir ve denetlenebilir mekanizmalar üzerinden kurulmalıdır. Bu da yapay zekâ etiğini teknik tasarım sürecinin ayrılmaz bir parçası hâline getirmeyi gerektirir. Tüm bu değerlendirmeler, yapay zekânın etik sistemlerle ilişkisinin klasik anlamda bir “eklemlenme” değil, tam anlamıyla bir dönüştürme ve yer değiştirme olduğunu ortaya koymaktadır. Bu teknolojiler, etik kavramsalını anlamakta teknik kodları içinde olmanın yanında hangi kararların “etik” sayılacağına dair bir

çerçeveyi de şekillendirecek davranışsal modellerle geliştirilmelidir. Dolayısıyla, etik teoriler ile yapay zekâ teknolojileri arasında sağlıklı bir ilişki kurabilmek için sadece kavramsal değil, aynı zamanda yapısal bir yeniden inşaya ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, çalışmanın ortaya koyduğu genel eğilim merkezde şu çıkarımlarla sonuçlanmaktadır. AB etik belgelerinin sorumluluğu insana yükleyen yaklaşımı, yapay zekâyı etik fail olarak değil, yönetimle sınırlanması gereken bir normatif sistem olarak konumlandırır. Bu da çalışmanın temel savıyla örtüşen bir çerçeve sunar.

Yapay zekâ sistemleri etik açıdan “tarafsız” değildir; çünkü hem tasarlandıkları mantık hem beslendikleri veri havuzu, değer yüklüdür. Sistemler, doğaları gereği taraf tutmasalar bile, hangi verinin hangi sırayla ve ne şekilde işlendiği gibi kararlarla etik zemini şekillendirmektedirler. Bu da etik karar üretiminin sistemsel bir mühendislik faaliyeti hâline geldiğini göstermektedir. Böyle bir durumda, etik artık bireylerin vicdanı ya da toplumun değerleriyle değil, teknik kriterlerle ölçülür hâle gelmektedir. Bu gerçek, bizi yeni bir etik paradigmanın eşiğine getirmektedir: Artık etik, sadece felsefi bir disiplinin ötesine taşınmaktadır. Bu kavram alanı genişleyerek teknik bir tasarım disiplini hâline gelmektedir. Bu geçiş, yeni kurallar, yeni etik aktörler, yeni değerlendirme mekanizmaları ve yeni hesap verebilirlik modelleri gerektirir. Bunu gerçekleştirmek hem mühendislerin hem hukukçuların hem iletişimcilerin hem de etikçilerin birlikte düşünmesini zorunlu kılar. Dolayısıyla etik yönetim yalnızca algoritmanın çıktısı değildir. Artık o çıktının üretildiği bağlamsal ağı dikkate alan bir bütünlük anlayışıyla ele alınmalıdır. Nissenbaum’un bağlamsal bütünlük ilkesi, algoritmik sistemlerin artık bağlamsal olarak sorumlu aktörler haline getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Tüm bunlar neticesinde temel üç başlık öneri olarak sıralanabilir. Bunlar, “Normatif ilke önerisi: Demokratik hesap verebilirlik, Kurumsal çözüm önerisi: Bağımsız etik denetim kurulları ve Toplum odaklı öneri: Algoritmik şeffaflık hakkı” şeklindedir. Bu başlıkları sırasıyla açmak gerekirse kısaca şöyle ifade edilebilir. “Yapay zekâ sistemlerinin etik yönetimi, toplumsal katılıma dayalı demokratik mekanizmalarla güçlendirilmelidir. Bu bağlamda ‘algoritmik hesap verebilirlik’ ilkesi, toplumların karar süreçlerine katılımı için temel bir etik gereklilik olarak ele alınmalıdır.” Bu mekanizmalar işlevleri ve kontrol alanları ile devlet işleyişleri içine entegre çalışmalıdır. “Her ülkede bağımsız çalışan yapay zekâ etik

denetim kurullarının oluşturulması, algoritmik kararların denetlenebilirliğini artıracaktır. Bu kurullar teknik ekipler yanında iletişim, hukuki ve toplumsal uzmanlıklardan oluşmalıdır.” “Vatandaşların hangi verilerle, hangi algoritmalar tarafından değerlendirildiğini öğrenme ve itiraz etme hakkı anayasal güvence altına alınmalıdır. Bu tür bir ‘algoritmik şeffaflık hakkı’, kodun ahlaki kavramının temel bileşeni haline gelmelidir.

Sonuç olarak bu çalışma, yapay zekânın etik fail olma koşullarını karşılamadığını; ancak toplumsal yapılar içindeki işlevi itibarıyla karar süreçlerini şekillendiren ve normları dönüştüren bir normatif aktör olduğunu savunmaktadır. Bu aktörlük doğrudan fail olmaktan çok, etik sonuçlar doğuran dolaylı müdahaleler üzerinden gerçekleşmektedir. Dolayısıyla çalışma göstermiştir ki, yapay zekâ sistemlerinin etik potansiyeli içerik üretmekten değil, etik bağlamı yeniden üretmektir. Böylelikle sistemler, değerleri yeniden kodlamakta, karar alma süreçlerini dönüştürmekte ve birey-toplum ilişkisini derinlemesine etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle etik sorunları yalnızca sonuçlar düzeyinde değil, inançlar, kültürler, değerler, tasarım ve yapısal düzeyde de tartışmak, çağdaş yapay zekâ araştırmalarının temel yönelimlerinin temeli olmalıdır. Çalışmanın yapay zekâ ile ilgili bu kapsamda yapılacak yeni araştırmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca çalışma batı merkezli etik gelenekler içinde kalmakla birlikte, farklı kültürel bağlamlarda geliştirilen etik sistemlerin (örneğin İslam etiğinde kolektif sorumluluk anlayışı ya da Konfüçyüsçü düşüncede erdemin toplumsal düzenle ilişkisi gibi yaklaşımların) yapay zekâ teknolojileri bağlamında nasıl uygulanabileceği, sorusunu üreterek gelecekteki araştırmalar için önemli bir sonuç ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Angwin, J. L. (2022). Machine bias. In K. Martin (Ed.), *Ethics of data and analytics*. (pp. 254–265). CRC Press.

Arendt, H. (1961). *Between past and future*. The Viking Press.

Benjamin, R. (2019). *Race after technology*. Polity Press.

Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: Paths, dangers, strategies*. Oxford University Press.

- Bryson, J. J. (2018). Patience is not a virtue: The design of intelligent systems and systems of ethics. *Ethics and Information Technology*, 20(1), 15–26. <https://doi.org/10.1007/s10676-018-9448-6>.
- Coeckelbergh, M. (2020). *AI ethics*. MIT Press.
- Dai, X. (2018). Toward a reputation state: The social credit system project of China. *Contemporary Politics*, 24(2), 154–172. <https://doi.org/10.1080/13569775.2017.1417120>
- Danaher, J. (2016). Robots, law and the retribution gap. *Ethics and Information Technology*, 18, 299–309. <https://doi.org/10.1007/s10676-016-9403-3>
- Edmonds, D. (2013). *Would you kill the fat man?* Princeton University Press.
- Eubanks, V. (2018). *Automating inequality: How high-tech tools profile, police, and punish the poor*. St. Martin's Press.
- Floridi, L. (1999). Information ethics: On the philosophical foundation of computer ethics. *Ethics and Information Technology*, 1(1), 37–52. <https://doi.org/10.1023/A:1010018611096>.
- Floridi, L. (2013). *The ethics of information*. Oxford University Press.
- Floridi, L., & Cows, J. (2018). AI4People—An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations. *Minds and Machines*, 28, 689–707. <https://doi.org/10.1007/s11023-018-9482-5>.
- Foucault, M. (1990). *The history of sexuality: An introduction*. Pantheon Books.
- Göktaş, P. (2023, September 29). Sağlık sektöründe yapay zeka: Etik ve hukuki düzenlemeler. *Harvard Business Review Türkiye* <https://hbrturkiye.com/blog/saglik-sektorunde-yapay-zeka-etik-ve-hukuki-duzenlemeler>
- Gunkel, D. J. (2012). *The machine question*. MIT Press.
- Jasanoff, S., & Kim, S. H. (2013). Sociotechnical imaginaries and national energy policies. *Science as Culture*, 22(2), 189–196. <https://doi.org/10.1080/09505431.2013.786990>
- Kant, I. (2022). *Ahlakın metafiziği hukuk öğretisi* (çev. A. Heper). Fol Kitap.
- Matthias, A. (2004). The responsibility gap: Ascribing responsibility for the actions of learning automata. *Ethics and Information Technology*, 6, 175–183. <https://doi.org/10.1007/s10676-004-3422-1>.
- Moor, J. H. (2006). Importance and difficulty of machine ethics. *IEEE Intelligent Systems*, 21(4), 18–21. <https://doi.org/10.1109/MIS.2006.76>
- Nissenbaum, H. (2009). *Privacy in context: Technology, policy, and the integrity of social life*. Stanford University Press.

- O'Neil, C. (2016). Weapons of math destruction. Crown Books.
- Pasquale, F. (2015). The black box society: The secret algorithms that control money and information. Harvard University Press.
- Picard, R. W. (2000). Affective computing. MIT Press.
- Rouvroy, A., & Berns, T. (2013). Algorithmic governmentality and prospects of emancipation. Réseaux, 177 (1), 163–196. <https://doi.org/10.3917/res.177.0163>.
- Vallor, S. (2017). Technology and the virtues: A philosophical guide to a future worth wanting. Oxford University Press.
- Wallach, W., & Allen, C. (2009). Moral machines: Teaching robots right from wrong. Oxford University Press.
- Zuboff, S. (2018). The age of surveillance capitalism. The fight for a human future at the new frontier of power. New York: PublicAffairs.

Yazar Katkıları

Yazar katkı oranları %50 - %50'dir.

Çıkar Çatışması

Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Etik Bildirim

Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Artificial intelligence (AI) has emerged as one of the most transformative technologies of the 21st century, profoundly affecting various sectors including healthcare, education, finance, transportation, and communication. As AI continues to advance at a rapid pace, its integration into everyday life is reshaping societal structures and altering the ways individuals interact with technology and with each other. This study examines the multifaceted ethical and social challenges arising from the increasing influence of AI on human interaction. By evaluating AI's impact on decision-making processes, privacy, labor markets, and interpersonal communication, this research offers a comprehensive analysis of how AI is redefining social norms and individual behavior. Despite the numerous advantages AI offers such as improved efficiency, personalized services, and innovative communication tools it also introduces significant ethical dilemmas and social concerns. These include issues related to algorithmic transparency, data privacy, decision-making bias, and the potential for increased social isolation due to overreliance on digital interfaces. Furthermore, the automation of labor by AI systems has raised concerns regarding unemployment and economic inequality. As AI increasingly replaces or supplements human decision-making, the risk of reinforcing or amplifying existing social biases grows. Therefore, it is imperative to critically examine the ethical frameworks guiding AI development and implementation to ensure these technologies align with human values and principles of social justice. Transparency stands as a cornerstone for the public acceptance of artificial intelligence. Many AI systems operate through complex algorithms and large-scale data processing, making their decision-making mechanisms opaque. This opacity leads to trust issues and raises significant concerns regarding responsibility and accountability. In critical fields such as healthcare, education, and law, lack of transparency can severely undermine public confidence. Enhancing transparency, coupled with robust auditing mechanisms, is essential for ensuring both the security and ethical use of AI technologies. Data privacy is another critical ethical concern in

the context of human AI interaction. AI systems frequently collect and process vast amounts of personal data, posing potential threats to individual privacy. The misuse of such data can have far-reaching implications for both individuals and society. For example, digital advertising algorithms may manipulate user behavior based on past interactions, potentially infringing on individual autonomy. To address these challenges, stricter data protection regulations and robust user rights frameworks are essential. Ethical standards for data collection and processing must prioritize individual rights to foster public trust in AI technologies. Another pressing concern is the potential of AI to deepen existing social inequalities. Because many AI systems are trained on historical datasets, they may reflect and perpetuate existing societal biases. For instance, hiring algorithms may discriminate against marginalized groups, while AI-driven healthcare systems might overlook the needs of underrepresented populations. To mitigate these risks, AI systems must be designed with an inclusive perspective, taking into account the diverse needs of all social groups. The use of bias-free datasets and egalitarian design principles is essential for ensuring fair and equitable access to AI benefits.

AI and automation are also reshaping the labor market, displacing many low-skilled jobs and potentially increasing unemployment. This transformation demands a restructuring of education systems to equip individuals with the digital competencies required in an AI-driven economy. While AI creates new opportunities, it also challenges traditional employment models, demanding greater adaptability in dynamic work environments. Social protection systems including healthcare and retirement schemes must also evolve to respond to these labor market changes. The integration of AI into communication processes has notably altered human relationships and family dynamics. While applications such as chatbots and virtual assistants facilitate rapid and efficient communication, they also reduce face-to-face interactions, potentially weakening social skills and increasing feelings of isolation. This phenomenon is particularly evi-

dent among younger generations who heavily rely on digital platforms. Within families, AI-powered educational tools shape parenting practices and influence children's development. However, overdependence on such technologies may erode emotional bonds and disrupt traditional family roles. Addressing these challenges requires a balanced approach that maximizes the benefits of AI while preserving meaningful human connection. The study organizes its findings within a theoretical framework that emphasizes the interplay between AI technologies and ethical principles. This framework supports a human-centered approach to the design and governance of AI systems, highlighting the need for transparency, accountability, inclusivity, and social trust. By addressing the key ethical and social challenges identified in the analysis, the study presents a set of actionable recommendations for policymakers, developers, educators, and researchers.

This study demonstrates that artificial intelligence is not merely a technological innovation, but a transformative force reshaping human interaction, communication, and social organization. While AI offers substantial benefits in efficiency and innovation, it also introduces complex ethical and social challenges that must be addressed to build a just and inclusive digital future. The findings underscore the need to develop AI systems within frameworks that prioritize transparency, accountability, and respect for human rights. A multidisciplinary and globally collaborative approach is essential to balance the advantages of AI with its potential risks. Ultimately, responsible AI development depends on sustained dialogue among stakeholders to ensure that emerging technologies serve humanity and contribute to a more equitable and sustainable world. While AI systems lack the capacity to be moral agents in the classical sense, they function as norm-generating entities that shape social behavior and value systems.